

ISSN: 2320-9690

ਪਰਖ

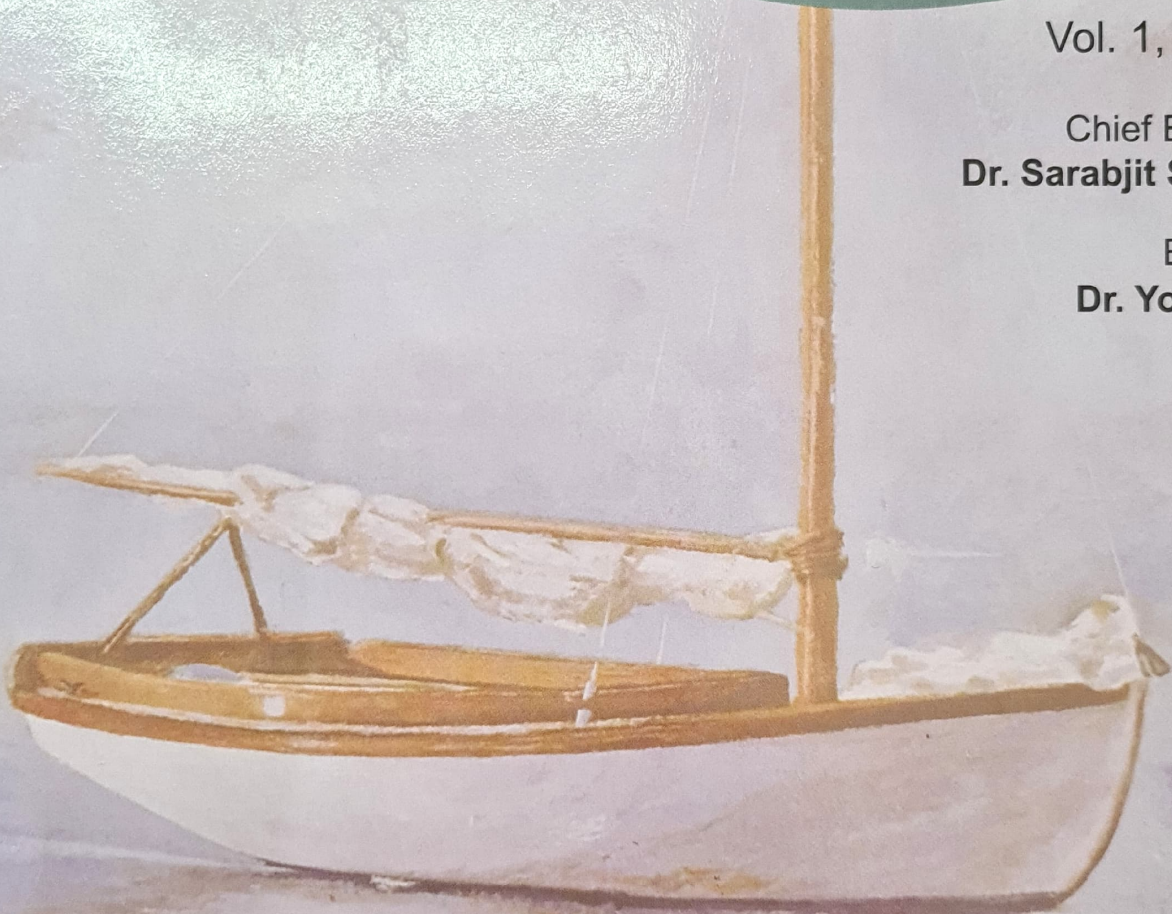
PARKH

Referred Research Journal of
Punjabi Language and Literature

Vol. 1, 2021

Chief Editor:
Dr. Sarabjit Singh

Editor:
Dr. Yog Raj

Department of Punjabi
Panjab University, Chandigarh

ISSN : 2320-9690

PARKH

Refereed Research journal of Punjabi
Language, Culture and Literature
(Bi-Annual)

Vol. I January-June 2021

ਪਰਖ

ਮੁੱਖ ਸੰਪਾਦਕ : ਡਾ. ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ
ਸੰਪਾਦਕ : ਡਾ. ਯੋਗ ਰਾਜ
ਸੰਪਾਦਕੀ ਬੋਰਡ : ਡਾ. ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ
ਡਾ. ਯੋਗ ਰਾਜ
ਡਾ. ਉਮਾ ਸੇਠੀ
ਡਾ. ਅਕਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਤਨਵੀ

ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ

Price : Rs.150/-
Postage Charges additional

ਤਤਕਰਾ

ਭੂਮਿਕਾ

1.	ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਵਲ : ਪੜਚੋਲ ਦਾ ਮੁਹਾਂਦਰਾ	ਡਾ. ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਭਾਟੀਆ	1
2.	ਡਾ. ਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰਵੀ ਦਾ ਸਾਹਿਤ ਚਿੰਤਨ	ਡਾ. ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਿਰਸਾ	3
3.	ਸਮਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਨਵ ਕਾਵਿ-ਬੋਧ	ਡਾ. ਯੋਗ ਰਾਜ	16
4.	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਸਮਾਜ-ਦਰਸ਼ਨ	ਡਾ. ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ	26
5.	ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਿਸਾਨੀ : ਗ਼ਦਰ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ	ਡਾ. ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਿਰਕ	65
6.	ਡਾ. ਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰਵੀ ਦੀ ਖੋਜ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ (ਪੰਜਾਬੀ ਰਾਮ-ਕਾਵਿ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ)	ਡਾ. ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ	90
7.	ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਰੀ ਕਹਾਣੀ : ਵਿਕਾਸਗਤ ਪੜਾਅ	ਡਾ. ਪਰਮਜੀਤ ਕੌਰ ਸਿੱਧੂ	103
8.	ਫਰੇਜ਼ਰ ਦਾ ਜਾਦੂ-ਚਿੰਤਨ ਸਿਧਾਂਤ	ਡਾ. ਅਸ਼ਵਨੀ ਕੁਮਾਰ	116
9.	ਰਾਜੀਵ ਕੁਮਾਰ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਸਾਹਿਤਕ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮ 'ਚੰਮ': ਦਲਿਤ ਪਰਿਪੇਖ (ਭਗਵੰਤ ਰਸੂਲਪੁਰੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਧੂੜ' 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ)	ਡਾ. ਪ੍ਰਵੀਨ ਕੁਮਾਰ	125
10.	ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ : ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਸੰਗ	ਡਾ. ਅਕਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਤਨਵੀ	141
11.	ਪੱਛਮੀ ਕਾਰਕ ਸਿਧਾਂਤ	ਡਾ. ਹਰਵਿੰਦਰ ਪਾਲ ਕੌਰ	150
12.	Punjabi Ghazal in Pakistan	Dr. Zaib Un Nisa	159
13.	Tracing The Other Side of Identity and Resistance : A Study of Dalit Literature	Dr. Amit Narula	169
14.	Genealogy of Violence: Trauma and Resistance in Dalit Autobiographies	Dr. Amandeep	179
15.	राजिन्दर सिंह बेदी की कहानियों में स्त्री-अस्मिता	डॉ. गुरमीत सिंह	191
			198

ਡਾ. ਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰਵੀ ਦੀ ਖੋਜ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ (ਪੰਜਾਬੀ ਰਾਮ-ਕਾਵਿ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ)

ਡਾ. ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ-ਸਮੀਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਡਾ. ਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰਵੀ ਨੂੰ ਇਕ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਵਾਲੇ ਚਿੰਤਕ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕ ਸਿਨਫਾਂ ਬਾਰੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮੁੱਲਵਾਨ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਖੋਜ ਅਤੇ ਸਮੀਖਿਆ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਵੱਲ ਤੋਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਬਾਰੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਰਾਵਾਂ ਨੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਖੋਜ ਅਤੇ ਸਮੀਖਿਆ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿੱਚ ਗੁਣਾਤਮਕ ਪਰਿਵਰਤਨ ਲਿਆਂਦੇ। ਇਸ ਖੋਜ-ਪੱਤਰ ਦਾ ਮਨੋਰਥ 'ਪੰਜਾਬੀ ਰਾਮ-ਕਾਵਿ' ਉੱਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਦਿਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੋਜ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਉਘਾੜਨਾ ਹੈ।

I

ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਆਪਸੀ ਗੂੜ੍ਹਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਅੰਦਰੂਨੀ ਅਤੇ ਬਾਹਰੀ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਸੂਖਮ ਕਲਾਵਾਂ ਜਨਮ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। "ਸੂਖਮ ਕਲਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਾਹਿਤ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਮਾਧਿਅਮ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ, ਸਮੂਹਾਂ ਜਾਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਸਾਮੂਹਿਕ ਦੁਖਾਂ, ਸੁਖਾਂ ਅਤੇ ਇੱਛਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਰਬ-ਸਾਂਝੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਚਿਤ੍ਰ ਕੇ ਵਿਅਕਤੀ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀ ਸਮੂਹ ਦੀ ਵੱਖ ਵੱਖ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਇਕ ਸਾਮਾਜਿਕ ਇਕਾਈ ਵਿਚ ਪਰੋ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਇਉਂ, ਸਾਹਿਤ ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਿਕ ਏਕਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਾਧਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਹੈ।" ¹ ਇਉਂ, ਅਧਿਐਤਾ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਇਕ ਸਮੁਦਾਇ/ਵਰਗ ਨਾਲ ਜੋੜਕੇ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਧਰਾਤਲ ਉੱਤੇ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰ ਰਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਅਕਾਂਖਿਆਵਾਂ, ਉਮੀਦਾਂ, ਉਮੰਗਾਂ, ਲੋੜਾਂ, ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਆਦਿ ਨਾਲ ਜੋੜਕੇ ਦੇਖਣ ਵੱਲ ਅਗਰਸਰ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਵਿਉਂਤਦਾ ਹੋਇਆ ਉਹ ਲਿਖਦਾ ਹੈ :

ਲਗਭਗ ਹਰ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਤੇ ਮਿਥਿਹਾਸਕ ਪਾਤ੍ਰ ਜਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਸਮਾਜ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਿਕ, ਸਾਮਾਜਿਕ, ਆਧਿਆਤਮਿਕ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਿਕ ਆਦਰਸ਼ ਸਮਾਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਾਮੂਹਿਕ ਚੇਤਨਾ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਜਾਂ ਪਾਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਰਚਿਆ ਗਿਆ ਸਾਹਿਤ ਸਾਮਾਜਿਕ ਪਿੜ ਦੇ ਵਖ ਵਖ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ... ਸਾਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਖੇਤ੍ਰ ਦਾ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਰੂਪ ਦਾ ਵਰਣਨ ਅਸਾਨੂੰ ਰਾਮਾਇਣ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨ ਹੋ ਸਕੇ। ... ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਇਸਦੇ ਪਾਤ੍ਰ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕ-ਜੀਵਨ ਦੇ ਵਖ ਵਖ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕ੍ਰਿਆਸ਼ੀਲ ਰਹੇ ਹਨ।²

ਉਪਰੋਕਤ ਸਤਰਾਂ ਵਿਚ 'ਰਾਮਾਇਣ' ਨੂੰ ਇਕ ਉੱਤਮ ਸਾਹਿਤਕ ਕਿਰਤ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਜਨ ਜੀਵਨ ਦੀ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਤਸਵੀਰਕਸ਼ੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਹਿਤਕ ਕਿਰਤ ਨੂੰ ਉਹ 'ਸਾਮੂਹਿਕ